

Mi.Hi.Ca. II, 426); 1246: «*Par. St. Genesisii de Villelis*» (cit. després de la Pineda, en *Esp. Sagr.* XLV, 334); 1260: R. de *Palafols* (CCandi, ib. II, 504); 1278: «*Guillemus de Palafols*», ven uns censos a Pere Bovet (en un doc. del mon. de Gualter, que lleigeix a l'Arx. de Solsona); 1281: de nou hi figura en la forma *Palafols* de 3 anys més tard (lleg. *ibidem*); 1315: *Sti. Genesisii de Palafollis* (Monsalv. XVIII, 178); 1359: «castell de *Palafols* (*CoDoACA* XII, 132); 1362 (*ibid.*); 1373: «Nós, Guillem de *Palafolls*, senyor del castell --- donem les franquícies escrites als --- que poblaren nostra *Vilanova de Palafolls*,¹ situada dins el terme del Castell, prop de La Punta ---» (perg. amb dues còpies a Malgrat i a St. Genís avui perdudes, del qual tragué aquesta traducció l'erudit Parareda, de Malgrat, reprod. per Font Rius, *C. d. p.*, § 378, p. p. 563 i 600).

Com a lingüistes ens toca donar l'etimologia del nom *Palafolls*: sigui originàriament NL o sigui antic NP, concretat en el llinatge i en el castell: que és d'on ha vingut el nom del municipi i poblet. En realitat no hi ha dubte, com ho veu evident el lingüista, que *Palafolls* fou primerament el nom dels senyors del castell i del feu, concreció d'un primitiu sobrenom —un malnom— que ells havien acabat per fer-se seu.

La forma originària fou *Pelafolls*, amb *e*, que és com figura encara en les dues mencions més antigues, a. 1133 i 1134, també en el de 1145 (doc d'importància cabdal, fundació del monestir local i després encara en les de 1278 i 1281, que per a la qüestió de *ee/a* tenen l'excepcional autoritat de ser del dialecte català occidental (Gualter és la dreta del Segre mitjà), que ha mantingut la distinció entre les dues vocals àtones, confoses avui a la comarca de *Palafolls*; en els altres, posteriors, el nom apareix amb *Pa-* inicial, degut a aquesta confusió dialectal, i el descarrilament de radical que es produeix tan sovint en el català central (*Endenyar* > *endanyar*, *Peladella* > *Panadella*, *met-bi foc* > *matifoc* etc.), hi ajudaren en aquest cas els nombrosos i importants NLL en *Pala-* de *PALA-* (PALATIUM com *Palafrugell*, *Palaborrel*, *Palaldà*; *Palamós* ve de *PALUS*).

Es tracta, en efecte, del fecundíssim tipus de compost, format amb un verb en imperatiu i el seu complement: en el fons, el mateix de *parabrisa*, *parai-gua*, *parabanda*, *papa-diners*, *papa-orelles*, *trenca-nous* etc., però format amb el verb *pelar*.

De la seva aplicació a persones i a NLL, Paul Meyer en va compilar una llista d'una vintena d'exs.: *Pelabou*, *Pela-cà* —o l'equivalent *Pela-gos*—, *Pela-gal* ('gall'), *pela-vezí*: era per tal d'explicar la locució *pelar la grua* de la *Crozada dels Albigés* (en la seva ed., v. 2207), en el sentit de 'batre intensament' 'fer una feina dura'; MilàF. li recordava el cast. *pelar la pava* 'afalagar perfidiosament', i en fr. *peler le geai*

'el gaig'.

Però és que en realitat es tracta d'un tret comú de la fraseologia romànica, aplicat arreu com a sobrenom de personatges i llocs. *Pelar la grua?* Ho aplicarem a Roma a un personatge influent i venerable, un cardenal: el «dominus Cardinalis *Pelagrua*», amic i servidor dels nostres reis a la Cort Papal, que intervingué per posar pau entre el nostre Estat i la monarquia francesa (fent celebrar a la Vall d'Aran el plebiscit que la restituí a Catalunya i posar fi a l'ocupació francesa, en l'a. 1313) (Reglà, *Lucha por Arán* S. XIV, p. 326). Pelavicini (l'equivalent d'aquell oc. ant. *pela-vezin*): «Alterato a *Pelavicini* per fuggire dallo spiacevole senso delle forma propria» Flechia (*Memoria del Accad. dei Lincei* 1978, 621).

En efecte *Pela-folls* no fou en l'origen, més que un d'aquests sobrenoms o «sobriquets». També a França elevat a denominació de llocs i de nobles persones —per aquella renomada brutalitat d'esperit de la societat feudal— una *Poncia Palafol* del S. XI figura en el Cartulaire de St. Victor de Marsella (n. 54) i ha pres estat toponímic en el poble *Pellafol* del distr. de Valence-sur-Rhône (te. Barbières Bourdu-Péage); ja documentat com *Pellafollus* des del S. XII segons P. Meyer (*Rom.* IV, 274). Un altre *Pellafols* a l'Isere (c^o Corps) i perdurat com apel·latiu en el llgd. *Pelafous* «Cossu, ruche» (Sauvages, *Dict. Lgd.* II, 151).

Tipus que es reproduceix en massa en l'Onomàstica catalana, sovint amb el rigorós paral·lel que acabem de veure-li dèllà els Pirineus.

1) *Pelagalls* (= oc.-gal., P. Meyer), llog. de Segarra, te. Les Pallargues: 1099: id. (*GGC.* p. 426); 1359: *Paylagalls* (*CoDoACA* XII, 57), però anotat *pēlagáls* a Freixenet per Casac., 1920; «Raimundus de *Pelagalb*» figura l'a. 1161, en un doc. dels Templers del Pla de Lleida (Font Rius *C. d. p.* § 116-10).

2) Un frater *Pelabou* (= oc. ant., Meyer), a. 1238 a la *c. d. p.* de Vallcanera, te. Tortosa (Font Rius, § 275).

3) PELAGRINYÓ, llog. de Llitera, agre. al Campell:² pròpiament 'arrenca.-barbes, estira-pèls': nom d'un terreny poc fèrtil, que el bon pagès masega tenaçment, sense profit i estirant-se amb desesper els cabells.

4) *Pelabastons*, Solana de ~, pall. en el te. de Llessui (XXXVI, 194), nom que rebria d'algun pobre *pela-canyes* que es guanyaria magre pa arrencant brancotes (cf. cast. *pelafustán*) o arrencant escorça o pelant vares de freixe.

5) Un *Guillem Pelavilen*, navarrès, en un doc. d'Estella, 1218 (que Mitxelena, *Fo. Li. Va.* II, 44) equipara amb un *Martin Mal-gadaing* de 1203, i un *Garcia Lucurari* de 1322 a Pamplona.

6) Hi hagué un altre lloc dit *Palafolls*, potser provinent del mateix llinatge, i d'un d'homònim, però